

KÜLTÜREL BELLEK VE DİJİTAL SANAT: BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU'NUN ŞİİRİNDEN YAPAY ZEKÂ GÖRSEL ANLATILARINA

CULTURAL MEMORY AND DIGITAL ART: FROM BEDRİ RAHMİ EYÜBOĞLU'S POETRY TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE VISUAL NARRATIVES

Ünal BASTABAN*

ÖZ: Hızla gelişen dijital teknolojiler birçok alana adapte olmakta ve etkisini giderek arttırmaktadır. Bu durum araştırmacılar için yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu araştırmada da dijital teknolojilerin şuan için son noktası olarak gösterilen yapay zekâ (YZ) ile kültürel bellek üzerine bir çalışma yürütülmüştür. Araştırmada Anadolu kültürünü sanat eserleri ile tarihi bir belgeye dönüştüren ve aynı zamanda ardında birçok şiir bırakan Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Hüzün Geldi" adlı şiiri örneklem olarak seçilmiştir. ChatGPT 4.0-Dall-E programı ile "Hüzün Geldi" isimli şiirin mısraları görselleştirilmiştir. Yaşar Kemal'in: "Anadolunun kedisiydi, koklamadığı yer kalmamıştı" ifadeleri ile tanımladığı sanatçının düşünceleri YZ aracılığı yeniden tanımlanmış ve kültürel bellek bağlamında ele alınmıştır. Böylece kültürel bellek, sanat ve teknolojinin harmanlanması üzerinden yazınsal kültürün yeniden canlandırılması ve teknolojinin kültürel mirasa katkı sağlaması amaçlanmıştır. Ayrıca yapay zekânın kültürel bellek oluşturabilme sürecinde görselleştirme kapasitesi de irdelenmiştir. Araştırma sonuçları; YZ'nin kültürel göndermeler, ifade derinliği ve duygusal yoğunluk oluşturmada başarılı olduğunu göstermiştir. Ayrıca kültürel bellek oluşturmada kullanılan figürler ve göndermeler de dijital teknolojinin geldiği durum adına umut vericidir. Bu nedenle dijital teknolojinin ilerlemesi; sanat ve kültür hafızasını diri tutma adına daha fazla etki oluşturabilir. Fakat YZ hafızasına sanatçının önceden daha detaylı tanıtılması ve sonrasında bu tür bir çalışmanın yapılması, kültürel ipuçları elde etme ve amaca ulaşma noktasında daha etkili sonuçlar oluşturabilir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Bellek, Kültürel Miras, Dijital Sanat, Yapay Zekâ, Bedri Rahmi Eyüboğlu

ABSTRACT: Rapidly developing digital technologies are adapting to many fields and increasing their impact. This situation offers new opportunities for researchers. In this research, a study on cultural memory was conducted with artificial intelligence (AI), which is shown as the end point of digital technologies for now. In the research, Bedri Rahmi Eyüboğlu's poem "Hüzün Geldi", which transformed Anatolian culture into a historical document with his works of art and at the same time left many poems behind, was chosen as a sample. The verses of the poem "Hüzün Geldi" were visualized with the ChatGPT 4.0-Dall-E program. Yaşar Kemal: "He was the cat of Anatolia, there was no place he did not smell", the thoughts of the artist were redefined through AI and discussed in the context of cultural memory. Thus, it is aimed to revitalize literary culture through the blending of cultural memory, art and technology and to contribute technology to cultural heritage. In addition, the visualization capacity of artificial intelligence in the process

* Dr. Öğr. Üyesi-Kafkas Üniversitesi Dede Korkut Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü/Kars-bastabanunal@gmail.com (Orcid: 0000-0003-1172-8374)

of creating cultural memory was also examined. The research results show that AI is successful in creating cultural references, depth of expression and emotional intensity. In addition, the figures and references used in creating cultural memory are promising for the state of digital technology. Therefore, the advancement of digital technology may have more impact on keeping art and cultural memory alive. However, introducing the artist to the AI memory in more detail beforehand and conducting such a study afterwards may create more effective results in terms of obtaining cultural clues and achieving the goal.

Keywords: Cultural Memory, Cultural Heritage, Digital Art, Artificial Intelligence, Bedri Rahmi Eyüboğlu

Giriş

Sanatın dijital teknolojiler ile olan etkileşimi farklı tarihlere dayandırılmaktadır. Özellikle Marchell Duchamp ve Man Ray tarafından görsel efektler oluşturmak için 1920 yılında oluşturulan “döner cam plakalar” (Marcos, 2007: 98) dijital sanata bir perspektif oluşturması açısından başlangıç olarak gösterilebilir. Sonrasında ise 1933 yılında Moholy Nagy’in oluşturduğu “hareketli kinetik heykel” (Koçay, 2022: 52-62) dijital sanata öncülük eden bir diğer girişim olarak ifade edilebilir. Ayrıca Amerika’da 7 Ocak 1946 yılında “ENIAK” “ilk bilgisayarın icat edilmesinin ardından hesaplama için üretilen kodlar sanatsal amaçlar için kullanılmaya başlanmıştır” (Topbaş, 2022: 171). Gelinek noktada ise dijital sanat, bilim ve teknolojiyle iç içe geçmiş durumdadır. Bu iç içe geçmişlik “teknolojik determinizm” in (Vargün, 2023: 51) ya da modern kültürün sonucu olarak ifade edilmektedir. Eğer modern kültürün yansıması olarak görülürse; o halde çağdaş sanatın içerisinde gelişen bir dal olarak ifade edilecektir (Wands, 2006). Rastlantısal kombinasyonlar, sunumsal sanallık vb. gibi kavramlar dijital sanat eseri üretimi açısından kavramsal alt yapılar oluşturmuştur (Paul, 2003).

Bu nedenle artık günümüz sanatı düşünen makineler kullanılarak şekillendirilebilmektedir. Hızla gelişen teknoloji afiş tasarımlarından reklam ve film endüstrisine kadar birçok alana nüfuz etmektedir. 21. yüzyılın başlarından günümüze Photoshop, CoreDraw vb. gibi çeşitli programlar aracılığı ile bu nüfuz alanının gelişimi desteklenmiştir (Osadcha ve Baluta, 2021). Dijital devrim olarak adlandırılan 1990’lı yıllara göre günümüz teknolojisi daha yaygın ve tanımlayıcı bir görünüm almıştır. Daha fazla birey ve alan dijital keşifleri ile estetik ifadeler oluşturabilmektedir. Sanat da bu estetik ifade oluşturma sürecinde başı çeken alanlardandır.

YZ ise günümüz dijital sanat temaları arasında dijital tasarım açısından üst düzey bir gelişim olarak ifade edilebilir. YZ, dijital ortamda var olan dokümanlardan hareketle kendi kendine öğrenen ve gelişebilen karmaşık algoritmalara sahip bir alt yapı olarak tanımlanmaktadır (Artut, 2019). Tegmark (2019: 60) tarafından: “Biyolojik olmayan zekâ” olarak ifade edilen YZ, dijital sanat üretim süreçleri için kullanılan yazılımların tamamını kapsamaktadır. Bu nedenle YZ üzerinden üretilen sanatsal tasarımlar da

dikkat çekmektedir. Çağdaş sanatın kapsayıcı rolü bu bağlamda dijital sanatlar açısından küresel bir pazar bile oluşturmuştur (Bastaban, 2024).

Dijital sanatlar aynı zamanda sanatın tarihi bir belge niteliği taşıması rolü üzerinden, kültürel belleğin kalıcı hale getirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarımı açısından da bir kayıt görevi görmektedir. Çünkü kültürel bellek; toplumların ortak geçmişini, değerlerini ve kimliğini yansıtan önemli bir unsurdur. Dijital sanat araçları da, bu belleği canlı tutmak, gelecek kuşaklara aktarmak ve çağdaş yorumlarla zenginleştirmek için güçlü araçlar sunabilmektedir. Bu bağlamda, YZ gibi gelişmiş teknolojiler, kültürel belleği yeniden canlandırma ve görselleştirme süreçlerinde kritik bir rol oynayabilir. Bakıldığında YZ'nin görsel, işitsel, dilsel ve video oluşturma gibi birçok boyutu bulunmaktadır. Bu bağlamda YZ sanatsal ifadeleri çok daha farklı boyutlara taşıyabilir.

YZ algoritmaları aynı zamanda şiirlerin içerdiği imgeleri simgelere dönüştürebilmektedir. Dijital tuval olarak adlandırabileceğimiz bu görseller, geleneksel sanattan dijital sanata geçişte kültürel bir aktarım rolü üstlenebilmektedir. Örneğin Bedri Rahmi Eyüboğlu resim sanatına dair Anadolu'nun izlerini taşıyan birçok esere sahip bir sanatçıdır. Aynı zamanda birçok şiir de yazmıştır. Bu bağlamda YZ kullanarak Eyüboğlu'nun resim sanatında yaptığı gibi imgeleri simgeleştirmek; hem Eyüboğlu'nun özgün vizyonunu çağdaş bir yorumla yeniden sunabilir hem de kültürel hafızanın dijital bir kayıt olarak yaşatılmasına katkı sağlayabilir.

Bu araştırmada da Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun “Hüzün Geldi” şiirinin zengin semboller ve imgelerle dolu dünyası YZ aracılığı ile görselleştirilmiş ve Anadolu'nun ruhunu yansıtan farklı sanat eserlerine dönüştürülmeye çalışılmıştır. Sanatçının şiirlerindeki güçlü görsel betimlemeler okuyucunun zihninde canlı resimler oluştururken aynı zamanda kültürel hafızayı canlı tutabilmektedir. Bu nedenle bu araştırmada, Eyüboğlu'nun şiirlerinde yer alan semboller ve imgeleri, YZ algoritmalarının sağladığı sıra dışı olanaklarla harmanlayarak, izleyicilere yeni bir sanatsal deneyim sunmak hedeflenmiştir. Eyüboğlu'nun eserlerindeki derinlik, yapay zekânın analitik ve özgün etkisi ile buluştuğunda, ortaya çıkan görseller; şiirlerin duygusal ve kültürel boyutlarını daha geniş kitlelere ulaştırabilir. Dijital sanatın bu bağlamda kullanımı, kültürel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır. YZ destekli dijital sanatın bir diğer önemli yönü ise, sanat eserlerinin interaktif ve dinamik bir yapıya kavuşmasıdır. İzleyiciler, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinden esinlenen dijital görsellerle etkileşime geçebilir, bu etkileşim sayesinde şiirlerin anlam derinliğini daha yakından deneyimleyebilirler. Bu, kültürel hafızanın sadece korunması değil, aynı zamanda aktif olarak yaşatılması anlamına gelir.

Son söz olarak, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinden ilham alan YZ destekli dijital sanat çalışmaları, hem sanatsal ifadenin yeni biçimlerini keşfetmek hem de kültürel hafızayı dijital çağda sürdürülebilir kılmak adına önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu araştırma da, Eyüboğlu'nun

eserlerinin yapay zekâ aracılığıyla görselleştirilmesi süreci ele alınarak, “Kültürel hafızaya dijital sanat yoluyla katkı yapılabilir mi?” sorusuna dair bir perspektif sunmak amaçlamaktadır. Araştırma nitel olarak yürütülmüştür. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum deseni (case study) ve analiz yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Anahtar kelimelerle bağlantılı olarak literatür gözden geçirilmiş ve YZ üretimi dokümanlar ile çalışma desteklenmiştir. Çalışmanın güvenilirliği; bilimsel yazım etiği ve nitel raporlama ilkeleri gözetilerek sağlanmaya çalışılmıştır.

1. Kültürel Bellek

Kültürel bellek; yaşam deneyimleri, ortak bilgi, inanç ve kültürel öğelerin saklanarak geleceğe taşınmasına aracılık etmektedir. Kavram olarak toplumların tarihleri ile olan bağlarını nasıl aktardıklarını, yorumladıklarını ve kolektif bir kimlik temelinde nasıl şekillendirdiklerini anlamak için önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle geçmiş ve gelecek perspektifinde nesiller arası bir köprü olarak düşünülebilir. Alamet olarak ifade edilen “Bel” (Gülensoy, 2011: 130) kökeninden gelen ve öğrenme “Belle”mek olarak dilimizde yer alan bellek kavramı hafıza ile ilişkilendirilmektedir (Zelan, 2022: 17). Çünkü hafıza, kayıt merkezi olarak hatırdaki tutma eylemine katkıda bulunmaktadır. Bireyler yaşam süreçleri boyunca belleklerinde şemalar halinde kayıtlar yapar ve bu kayıtları hem sözel hem de görsel olarak aktarabilirler. Bu yönüyle belleğin öznel olduğu söylenebilir. Öznel olan bellek ise sürekli bir değişim ve dönüşüm içerisindedir (Traverso, 2009). Bu bağlamda hatırdaki tutma ve aktarılma adına bellek kavramı önemli rol oynamaktadır.

Bellek; tarihsel, iletişimsel, kültürel, sosyal vb. gibi çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır (Erlil, 2011). Belleğin yaşadığı toplumla kültürel boyutu ise; sözlü gelenekler, ritüeller, anıtlar, edebiyat ve sanat gibi çeşitli biçimleri kapsar ve her biri kültürel anlatıların korunması ve aktarılması için bir aracı görevi görmektedir (Assmann, 2011). İnsan ise sınırlı yaşam süresine sahip bir varlık olarak kültürel bellekte bıraktığı izle kalıcı hale gelebilir. Bu nedenle kültürel belleğin zihinle, zihinlerinde kültürel bellekle ilişkisi nesilden nesile devam etmektedir.

Toplumların ya da ulusların belleği denilince akla ilk başta kültür gelmektedir. Kültür, bireylerin toplumsal rolü gereği sahip oldukları “ahlak, inançlar, bilgi (knowledge), sanat, gelenekler gibi alışkanlıkları ve becerilerini kapsayan bir bütün” (Taylor, 1958: 269) olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Türk Dil Kurum’u (TDK) sözlüğünde: , “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin” şeklinde ifade edilmiştir (URL-3: 1).

Bu nedenle kültürel bellek toplumsal ve kamusaldır. Bireysel bellek ise özeldir. Bu bağlamda kültürel bellek ile bireysel bellek benzersizlik

bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Ayrıca zamanın değişimi ile kültürel bellek (statik bir yapı olmadığından) yorumlanabilir, değişebilir. Bu durum ise kültürel belleğe süreklilik ve dinamik bir yapı katmaktadır (Halbwachs, 1992). Kültürel belleğin modern teknoloji ve küresel sistemler ile entegrasyonu bu dinamik yapıyı farklı boyutlara taşımıştır. Özellikle dijital medyanın baskınlığı, kültürel belleğin bekası adına da yeni kapılar aralamıştır. Dijitalleşme ile kültürel içeriğe erişim ve bu içeriği yayma adına kolaylıklar ortaya çıkmıştır (Hirsch, 2012). Sonuç olarak kültürel bellek toplumsal alt yapının bileşeni olarak; toplumların geçmişlerini, bugününü ve geleceğini şekillendiren ve kültürel mirası zenginleştiren bir kavram olarak devam etmektedir.

2. Dijital Sanat

Dijital sanat en geniş ifadeyle; bilgisayarlar üzerinden kodlamalarla ya da değişik formattaki verilerin (görüntü, ses vb. gibi) ortak kodlarla depolanması ve işlenmesi olarak tanımlanabilir. Dijital olarak bestelenmiş ve sunulmuş bir müzik veya bir “ASCII sanat eseri” (URL-4: 2) buna örnek olarak gösterilebilir. Bu tarz örnekler sanatçıların üretimlerini gerçekleştirirken çoğunlukla çağın ötesinde bir düşünme ve buna yönelik malzeme kullanma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Sanatın dönüşümünün de buna paralel bir seyir izlediği söylenebilir. Dijital teknolojinin gelişimi bu bağlamda sanatsal ifade için çok farklı süreçler ortaya çıkarmıştır. Sanatçılar açısından daha önce deneyimlenmemiş yeni form, tarz ve etkiler oluşturmalarına olanak sağlamıştır. Sanat ve teknolojinin bu etkileşimi; dijital sanat, 3D vb. gibi interaktif enstalasyonlar ve sanal gerçeklik gibi uygulamaların sergilenmesini desteklemiştir (Paul, 2015). Bu nedenle sanatçı çağdaş bir zeminde geleneksele öykünme zorunluluğu hissetmeyebilir; var olan teknolojik imkânlardan hareketle ekonomik ve üretimsel bir özgünlük alanı da oluşturabilir.

Sanatçılar dijital sanat ürünleri yaparken; “simulasyon, kopyalama, kolaj, yanılısama, yapay yaşam, veri tabanları, aktivizm ve haktivizm” (Yıldırım, 2019: 327) gibi çeşitli kavramlarla geçiş sağlamakta ve eserlerde anlam oluşturmaktadırlar. Dijital sanat üretimleri görsel kültürün etkisi ile toplumun birçok alanında görülebilmektedir. Sanatçılar dijital sanat ve teknolojiler sayesinde aktivist eylemler gerçekleştirme noktasında daha özgür hareket edebilmektedirler. Özellikle internet, iletişim araçları ve videolar bu bağlamda kolaylık sağlamaktadır. Sanatçıların göç, ötekileştirme, yabancılaşma, çevre üzerine olumlu olumsuz eylemler vb. gibi toplumsal hareketleri destekleyen aktivist tavırları dijital sanat aracılığı ile daha etkin ve paylaşılabılır hale gelebilmektedir. Bu bağlamda siber dünyasında (aktivist hackerlar) dijital sanat eylemleri açısından bir mecra olarak kullanıldığı görülmektedir (Sağlantı, 2010: 229).

Ayrıca geleneksel ortamların aksine, dijital sanat kolayca çoğaltılabilir, değiştirilebilir ve yayılabilir. Bu durum da geleneksel sanat serüvenine bir meydan okuma olarak görülmektedir. Dijital sanat eserlerinin etkileşimli

içeriği ise, izleyicileri sanat eserinin deneyimine daha fazla ortak edebilmektedir. Salt sanal dijital sanat nesnesi olarak görülen Paul Brown çalışmalarından günümüz Non-Fungible Token'lere (NFT) kadar birçok dijital eser buna örnek olarak gösterilebilir. Bu tür eserler mekânın sınırlarını belirsizleştirebilmekte (Tuğal, 2018) ve “resmin içinde ve dışında gezinilebilen” bir ortam oluşturmaktadır (Akpınar, 2022: 106). Bu eserlerin sadece dijital ortamda var olabilmeleri de dijital sanat adına eşsiz bir nitelik oluşturmaktadır. Gelineen noktada günümüz YZ teknolojileri de dijital sanat tasarımlarına ayrı bir sayfa açmaktadır. Sanat YZ teknolojileri sayesinde birçok farklı araç kullanarak dinamik yapısına yeni perspektifler oluşturabilmektedir.

3. Yapay Zekâ

YZ, 21. yüzyılın en gizemli ve merak edilen başlıkları arasında gösterilebilir. Çünkü karmaşık yapısı ve gelecekte oluşturacağı etkiler bu merakı etkin kılmaktadır. YZ; sağlık, askeri, eğitim, ulaşım ve akademik olmak üzere birçok alanda çalışılmakta ve kurumlara katkı sağlamaktadır. YZ, öğrenme, analitik muhakeme, problem çözme ve algılama gibi birçok insani yeteneği gerçekleştirebilmektedir. Düşünen makineler olarak da ifade edilen YZ araçları, bütün bu özellikleri ve gelecekte ortaya koyacağı etki bakımından heyecan oluşturmaktadır (Russell & Norvig, 2021). Standfor Üniversitesi Human-Centered Artificial Intelligence (URL-1) tarafından 2024 YZ indeksi raporu bu heyecan ve tedirginliğin küresel anlamda etkilerini ortaya koymaktadır. Raporda, YZ yatırımları 2022 yılından bu yana neredeyse “sekiz katına çıkarak 25,2 milyar dolara” çıkmışken; küresel anlamda insanların “YZ potansiyelinin etkilerinin daha fazla farkında oldukları ve aynı zamanda bir tedirginliğin” de olduğu görülmektedir (HAI, 2024: 5-6). Fakat tedirginliklere rağmen YZ uygulamalarının kullanımı hızla yaygınlaşmaktadır. Örneğin Mayıs 2024'te Google yanıt oluşturma süreçlerinde web bağlantıları yerine YZ destekli yanıt sistemine dair düzenlenmiş bir arama motorunu devreye soktu (URL-2).

YZ'nin alt kümeleri (machine learning, deep learning, neural networks, computer vision and natural language processing) (URL-5), YZ teknolojilerinin son dönemdeki başarılarında çok önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Makine öğrenimi, makinelerin deneyim yoluyla görevler üzerindeki performanslarını geliştirmelerini sağlamak için algoritmaların ve istatistiksel modellerin kullanılmasını içerir. Bu yaklaşım görüntü ve konuşma tanıma, doğal dil işleme ve otonom sistemler gibi alanlarda atılımları desteklemiştir. Örneğin, derin öğrenme algoritmaları sanal asistanlardan otonom araçlara kadar çeşitli uygulamalara katkı sağlamış ve yapay zekânın toplum yaşamındaki pratik faydasını ortaya koymuştur (LeCun vd., 2015).

YZ aynı zamanda sanatsal üretimler açısından da yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatlar; yeni sanat biçimleri, özgün tasarımlarda yardım, demokratik sanat yapımı (insanların elde edemediği), yeni araç ve teknik

imkanı şeklinde detaylandırılabilir (Yusa vd., 2022). YZ, somut bir üretim sürecinde gerekli olan fırça ya da değişmeyen nesnelere daha fazlası olarak düşünülmektedir. Sanatçıların pratikler ve deneyimler sonucu öğrendiklerinin yansımalarında elbette rolleri vardır. Fakat boya fırçası geçmiş değişimlerden ve deneyimlerden dersler çıkartan ve buna göre hareket eden bir yapıda değildir. YZ algoritmaları ise bütün bu olasılıkları içermektedir (Mazzone ve Elgammal, 2019). Günümüzde YZ'nin sağladığı bu olasılıklar izleyiciyi seyirci durumundan interaktif bir katılımcıya dönüştürmektedir. Liu (2020), sanat ve teknolojinin entegrasyonunun yenilikçi sanat değişimine katkıda bulunabileceğini belirtmektedir. Böylece çağdaş sanat dinamikleri ile farklı düşünme formları ortaya çıkabilecektir. Geleneksel formlar değişime uğramakta ve teknoloji araç olma durumundan sıyrıлып özne olma düzeyine çıkmaktadır. Böylece bu araştırmaya konu olan Eyüboğlu gibi sanatçıların düşünce dünyasına yönelik yeni perspektifler de oluşturulabilecektir.

4. Bedri Rahmi Eyüboğlu

Eyüboğlu'nu tanımak için öncelikle sanatına ve memleketine bakış açısını anlamak gerekmektedir. Sanatçı işine ve hedeflerine olan bağlılığını sadece eserleri ile değil aynı zamanda kendisine verdiği yeminle de pekiştirmiştir. "Yemin" adlı şiirinden bir kısmının alıntılanmış aşağıdaki ifadeler, sanatçının nasıl bir koşullanma ile hareket ettiğini göstermektedir.

Bugüne kadar resim sanatı alanında-yapılagelmiş olanları inceleyeceğime (...) elimden çıkan her çizgiye-her lekeye-her renge-her beneğe-kendi aklımı-kendi tecrübemi-kendi tasamı-kendi ömrümü, yüreğimi basacağıma-aldığım nefes, içtiğim su, bastığım toprak-gözüm, kulağım, burnum, elim, belim, dilim, derim üstüne-yemin ederim-yemini bozduğum gün-buradan giderim (Eyüboğlu, 2005: 504).

1929 yılında Güzel Sanatlar Akademisi ile bu idealist hayatına başlayan sanatçı; ilk yıl Nazmi Ziya Güran'ın sonraki yıl da Çallı'nın atölyesinde çalışmıştır. Yurtdışında ise Paris'te farklı atölyelerde çalışmış; Dufy ve Matisse gibi sanatçıların tarzlarını benimsemeye başlamıştır. Anadolu'ya döndüğünde de Matisse tarzı renk kullanımını kübik etkilerle arka planda Türk motifleri eşliğinde işlemiştir (Aydoğan, 2008). Turani (1984: 11) sanatçının çalışma şekline atıfta bulunurken: "(...) kâh kübizme, kâh Dufy şiirine, kâh Picasso neo-klasisizmine yaklaşan, Bursa kahveleri ve hanlarından, soyut lekecilğe, hatta strüktüralizma değin çeşitli denemeleri yapan" şeklinde bir çıkarımda bulunmaktadır.

Sanatçı halk ve çağdaş sanat formlarını sentez yapma üzerine eserler oluşturmayı teşvik etmiştir. Zengin ve çeşitli sanatsal üslubuyla tanınan Eyüboğlu'nun eserleri, geleneksel motifleri modernist unsurlarla harmanlayarak Anadolu kültürünün ruhunu yansıtmaktadır. Sanatçının Osmanlı minyatürleri ve halk el sanatları da dâhil olmak üzere geleneksel sanatın çeşitli biçimlerine maruz kalması, estetik duyarlılığını derinden

etkilemiştir. Sanatçı için Anadolu heyecan verici ve üretme dürtüsünü arttıran bir sanata sahiptir (Negir ve Korkmaz, 2019). Sanatçı Anadolu'nun derinliklerini ve sanatına olan yaklaşımını bir yazısında şu şekilde ifade etmiştir:

1930'dan 1974 yılına kadar meslek hayatıma kuşbakışı göz atınca beni sevindiren ve üzen iki nokta var. Halk sanatlarını, örneğin bir kilimi, bir İznik çinisini, su katılmamış bir Orta Anadolu bakır işini, tahta oymayı, kızılıcak dalından örülen sepeti, kurt başlı baltayı, nacağı, nakışlı keçeyi her zaman sevdim. Onları hiçbir zaman büyük Garplı ustalardan ayırt etmedim. Sevincim, mesleğe başladığım anda ana kaynaklara elimi uzatmış olmaktan geliyor. Üzüntüm de bu güzel, cömert kaynaktan dilediğim kadar faydalanamamış olmaktan geliyor (Eyüboğlu, 2005: 24).

Sanatçı akademik öğreticiliğinin ve ressamlığının yanı sıra yazarlık da yapmıştır. Özellikle Çorum gezisi bu anlamda sanatçı için farklı yönelimlerini birleştiren ve sonuca götüren süreci doğurmuştur. Kahveler, pazarlar, halay, köylerden kentlere hasta taşıyıcıları, alışveriş yapıp köyüne dönenler, sazlar, âşıklar vb. gibi durumlar sanatçıyı bu sonuca ulaştıran temalar olmuştur (Erol, 1984). Anadolu toplumlarının emekleri ile ortaya çıkardıkları çoraplar, nakışlar, örtüler vb. gibi ürünler ortaya çıktığı gibi değiştirilmeden sanatçının eserlerinde yer almıştır. Bütün bu etkiler sanatçının resimlerine ve şiirlerine yansımıştır (Başbuğ, 2019: 203; Soylu ve Köroğlu, 2017: 2000). Eyüboğlu'nun şiirleri de sanatçının sanatsal duyarlılıklarını yansıtmaktadır. Genellikle görsel ve edebi sanatlar arasında paralellikler kurar. Şiirlerini, resimlerinin canlılığını ve sembolik doğasını yansıtan imge ve metaforlarla zenginleştirmiştir. Sanatçı, özellikle halk türküleri ve sanatlarına şiirlerinde fazlasıyla yer vermiştir. Şiirlerinde bazen bölgesel ağızlara da yer vermesi onun halktan biri olarak görülmesinde rol oynamıştır.

5. “Hüzün Geldi”: YZ Tasarımları

Eyüboğlu yaşamının uzun bir bölümünü İstanbul'da ve farklı Avrupa başkentlerinde geçirmiş fakat Anadolu'ya ve Anadolu insanına sadık kalmıştır. Sanatçı; yaşamın, mutlu olmanın ya da hayatının kendisinin Anadolu'nun sevimli küçük şehirlerinde anlam kazandığını düşünmüştür (Doğan, 2012). Araştırmanın bu bölümünde de sanatçının “Hüzün Geldi” isimli şiiri YZ aracılığı ile görsel tasarımlara dönüştürülmüştür. “Hüzün Geldi” şiirinde şair “sevda karşısında yorgun düşmüş bir yüreği olduğunu ifade etmektedir. Hayat karşısında pasif kalan şair, akıp giden zamana ve yaşananlara ayak uyduramamaktadır” (Bulut, 2023: 438).

Sanatçının sevdiğine hüznü vedasına dair bu şiirin Anadolu imgeleri ifadesi sanatçının Anadolu ve sevgili özdeşimini çağrıştırmaktadır. Bu nedenle sanatçının Anadolu imgesi ve sanatçı kişiliği ile ortaya çıkan mısralar canlandırılmaya ve kültürel belleğe aktarılmaya çalışılmıştır. Tasarımlar Chat GPT 4.0 programının sunduğu Dall-E üzerinden yapılmıştır. Promtlar sanatçının Türk kültürel mirası içerisindeki yeri, önemi vb. gibi

yazışmalar yapıldıktan sonra verilmiştir. Herbir mısra için aynı prompt verilmiştir.

“Hüzün Geldi” isimli şiir 16 mısradan oluşmaktadır. Sadece 7-8 ve 9. mısralar şiirdeki anlam bakımından bir tasarım olarak uygulanmıştır. Diğer mısralar ise ayrı tasarımlar olarak araştırmada yer almıştır. Tasarımlar mısralarla uyumlu olarak kodlanmıştır (A, B, C vb. gibi). Bu kodlamalar ve tasarımların çözünürlüklerinin arttırılması Photoshop programı aracılığı ile sağlanmıştır.

Ayrıca araştırmada şiirlerdeki kıta örneğine benzer şekilde, görsel bir düzen oluşturmak adına; tasarımlar dörderli ve ikiyeşerli resimleri bir araya getiren bir yapıda sunulmuştur. Örneğin Görsel 1. “Hüzün Geldi” isimli şiirin ilk dört mısrasını kapsamaktadır. “Bedri Rahmi “Hüzün Geldi” şiirinde acısını yaşarken sevdiğini kaybetmenin o çok sevdiği türkülerinden, horonundan, halayından da kendi acısına katılmasını bekler” (Doğan, 2012: 886). Şiir sevgili Anadolu gibidir, Anadolu’ya benzetilebilir sonucuna götürmektedir. “Şiiri taşıyan, ona ruh veren şiirlerin unutulmamasının sebebi, canlı halde içimizde yaşamış olmasıdır” (Üstten, 2016: 35).

Görsel 1: Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Hüzün Geldi” şiiri ilk dört mısra (A: Türküler bitti, B: Halaylar durdu, C: Horonlar durdu, D: Al damar, mor damar, şah damar sustu), YZ tasarımları, Chat GPT 4.o-Dall-E.

Sanatçının şiirin ilk dört mısrasınının YZ aracılığı ile görselleştirildiği Görsel 1.’e bakıldığında; “Türkülerin bitmesi”nin (A) Anadolu ve Türk çalgı aletleri olan kopuz ve davulu çağrıştıran enstrümanların yine bir Anadolu mahallesindeki sakinliği ile betimlendiği görülmektedir. Enstrümanlar türkü ile ilişkilendirildiğinden Hindistan’ın geleneksel çalgısı “Tabla” ve ud

ile de benzeştirilmiş olabilir. Kullanılan soğuk renkler, evlerin harap olmaya yüz tutmuş havası ve canlıya dair bir figürün bulunmaması hüznün gelişine dair belirgin bir yansıtma olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca evlerin yapısal özellikleri de Anadolu'yu çağrıştırmaktadır. Burada programın sanatçının özelliklerinden hareketle ve türkü kelimesi ile ilişkili olarak bir süreç yürüttüğü düşünülmektedir. Yuvarlanmış kilim ise yine kültürel bir öge olarak tasarımda yerini almıştır.

YZ programının şiire ilişkin anlatımda başvurduğu öğeler bakımından bu mısra bakımından başarılı bir sonuç ortaya koyduğu söylenebilir. “Halaylar bitti” (B) mısrasının görsel tasarımına bakıldığında ise; zamanın durması ile ifade edilebilecek hareketli bir sessizlik hâkimdir. Figürler kerpiç bir duvara işlenmiş kabartmaların sahnedeki gösterisi gibi gözükmektedir. Anadolu'ya özgü mimari, renk ve motif öğelerinin kullanılmaya çalışılmış olması dikkati çekmektedir. Özellikle klasik dönem renk kullanımlarında kobalt mavi, mercan kırmızı, zümrüt yeşili ve turkuaz başı çekmektedir (Karaca, 2022). Bu bağlamda Anadolu kültüründe birçok yerde özellikle mimaride kullanılan turkuaz çiniler, işlemler “Türk rengi” (Özkul, 2020: 291) metaforu ile de uyumluluk göstermektedir. Şair şiirlerinde mavi renk ifadesini “sonsuzluk ve özgürlük” imgesi olarak kullanmıştır (Sungurlar, 2023: 153). Bu bağlamda YZ programının bu bağlamdaki renk kullanımı da önemli görülmektedir. Ayrıca boşluktaki yaşamın kaydına ilişkin ayak izleri, motifler ve bir döngüyü işaret eden işlemler “halaylar durdu” ifadesine çarpıcı ve düşündürücü bir yoğunluk katmaktadır. Motiflerin yıpranmış ve silik durumu da eskide var olan fakat izleri devam eden bir gönderme olarak düşünülebilir.

“Horonlar durdu” (C) mısrasında ise programın farklı bir mekân tasarımı oluşturduğu görülmektedir. Fakat yine soğuk renklerin hâkim olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bir önceki tasarımda olduğu gibi zeminde benzer ifadeler kullanılmıştır. Ayrıca dini mekân, giysiler ve figürler Anadolu üzerinden ifade edilmiştir. Özellikle yerdeki giysilerin bırakılmış olması Anadolu'ya özgü bir eylemin terkedilmiş olması ile bağdaştırılabilir. Yine figürlerdeki durgunluk ve hareketsizlik mısranın anlamına atıfta bulunmaktadır. Sanatçı her bir rengi şiirlerinde farklı kelimelerle betimlemiştir. Örneğin yeşil'i zehire benzeterek: “Bir defa bulaşmaya görsün yüzüne gözüne / Vallahi billahi çıkmaz” der (Eyüboğlu, 2005: 188). “Al damar, mor damar, şah damar sustu” (D) mısrasında da renk ifadeleri yoğunluktadır. Program damar kavramı üzerinden şiirde belirtilen renklerle yine bir durgunluk ortamı betimlenmiştir. Alt kısımda ise insan betimlemesi ile yine duygusal yoğunluk oluşturulmuştur.

Görsel 2: Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Hüzün Geldi” şiiri ikinci dört mısra (E: Bahçeler put kesildi birer birer, F: Meyveler salkım saçak taş, G: Bir bulut uçardı, başıboş bedava, yandı kül oldu, Ğ: Hüzün geldi başköşeye oturdu), YZ tasarımları, Chat GPT 4.o-Dall-E.

Sanatçı meyve metaforunu da şiirlerinde sıkça kullanmıştır. “Karadut” isimli kitabı buna örnek olarak gösterilebilir. Bunun yanı sıra bahçe, çiçek, yaprak vb. gibi ifadeler de sanatçının şiirlerinde kullandığı başlıca ifadelerdendir (Aydoğan, 2005: 85).

Görsel 2.’de de şiirin ikinci bölümüne ilişkin YZ tasarımına bakıldığında; “Bahçeler put kesildi” (E) mısrasının heykelimsi bir durağanlık ile betimlendiği görülmektedir. Özellikle ağaçlardaki tükenmişlik ve buna karşın sağlam duruşları anıtsal bir özellik katmaktadır. Kullanılan renk ve hava, güneşi çekilmiş bir ölüm sahnesi hissettirmektedir. Bu durum da heyecanlı ve berekete dair imge oluşturan bahçelerin put kesilmesine işaret etmektedir. Tasarım tam olarak bir bahçe özelliği taşımamakla birlikte havada uçan meyveler de mısrada verilmek istenen soyut anlama gönderme olabilir.

“Meyveler salkım saçak taş” (F) mısrası ise taş rengi ile uyumlu olarak yine heykelimsi bir ifade ile tasvir edilmiştir. Tasarımın ifade bakımından mısrayı güçlü bir şekilde yansıttığı söylenebilir. Ayrıca kullanılan renkler de bu ifadeyi güçlü kılmıştır. Meyvelerin sıkı, sıradışı bir şekilde verilmesinin salkım ifadesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Elma meyvesinin ve kökleri sağlam ağaçların temsil edilmesi de dikkat çekicidir. Çünkü elma kelimesi Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun şiirlerinde “13” kez geçmektedir (Aydoğan, 2005: 89).

“Bir bulut uçardı, başıboş bedava, yandı kül oldu” (G) ifadesinin ise; anlamına uygun bir şekilde yanan ve küle dönüşmeye yüz tutmuş bir bulut üzerinden tasvir edildiği görülmektedir. Tasarımın bilinçli olarak yakın

geçmişin taklidini yapan ve modasını türeten (retro) bir havada sunulduğu görülmektedir. “Hüzün geldi başköşeye oturdu” (Ğ) mısrası ise boş bir mekân içerisinde boş bir sandalye ile temsil edilmiştir. Burada YZ programının yalın bir biçimde; figürsüzlük ve yaşama dair terkedilmişlik üzerinden ifadeyi güçlü bir şekilde yansıttığı görülmektedir. Mekândaki boşluk ve boş sandalye metaforu Gestalt terapisindeki gibi psikolojik bir yansıtma aracı olarak düşünülebilir (URL-6).

“Hüzün Geldi” şiirinin üçüncü dördülüğünün tasarlandığı Görsel 3.’e bakıldığında; “yoruldu yüreğim yoruldu” (H) mısrasının anlam ile uygun yürek olarak adlandırılan kalp üzerinden doğrudan betimlenmiştir. Fakat insan için hem edebi hem de yaşam olarak hassas olan bu organ parçalanacak bir durumda yine nötr renklerle tasvir edilmiştir. Programın burada yorulan yürek metaforuna (sanatta da sıklıkla kullanılan şiddet renkleri olarak gri ve siyahlar üzerinden) gönderme yaptığı söylenebilir. Ayrıca burada da anıtsal bir yapı oluşturulmuştur.

“Ağaç büyür arkasında koşamam” (İ) mısrasında ise büyüyen bir ağaç kökler üzerinden betimlenmiştir. Burada tersine bir durum görülmektedir. Büyüyen ağaç kuru olarak tasvir edilmesine rağmen kökleri ağacın üst kısmından daha boyutlu gözükmetedir.

Görsel 3. Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Hüzün Geldi” şiiri üçüncü dörd mısra (H: Yoruldu yüreğim yoruldu, İ: Ağaç büyür arkasında koşamam, I: Kervan yürür peşi sıra düşemem, J: Yıldız akar uçsam da yetişemem), YZ tasarımları, Chat GPT 4.0-Dall-E.

Bu durumda da ağacın yanında betimlenen insan figürü geç kalmışlık üzerinden görünmeyen bir etkiye maruz bırakılmış bir perspektif sunmaktadır. YZ görseli ağacın büyüklüğüne karşın insanın acizliği ortaya koymuş olabilir. “Ağaç büyür arkasında koşamam (İ)” mısrası, zamanın

erimesi ve bu değişim karşısında insanın çaresizliğini de ifade etmektedir. Bu bağlamda YZ bu tasarımda saatler üzerinden bir gönderme yapabiliirdi. Çünkü şaririn yaşamın hızla akıp gittiğini ve özellikle geçmişte bırakılan değerler ve ilişkilerin geri getirilemeyeceği vurguladığı görülmektedir. Bu bağlamda “ağaç” büyümeyi ve gelişimi temsil ederken, “arkasında koşmam” ise geç kalınmışlığın metaforu olarak düşünülebilir. Kullanılan renkler ve figürün orta kısma yerleştirilmesi de ifade yoğunluğunu arttırmaktadır. Bu nedenle burada YZ'nin farklı düşünme ve yansıtma sürecine dair farklı bir bakış oluşturması beklenebilir. “Kervan yürür peşi sıra düşmem” (I) tasarımında; göç, kervan ve göçerlerin renkleri ile tasarlanmıştır. Göçün temsili öğeler göç coğrafyası ile ve uygun renklerle tasvir edilmiştir. Geride kalan insan ise uzaklardan geç kalmışlığına devam etmektedir. Fakat burada YZ'nin tasarımda figürler arasında oran orantı bakımından uyumsuzluk oluşturduğu görülmektedir. “Yıldız akar uçsam da yetişemem” (J) mısrasında da yıldızlı gece, kayan yıldızlar dağların yamacında insan figürü ile tasvir edilmiştir. Tasarımda gecenin renkleri hâkimdir. Fakat kullanılan insan figürünün fiziksel özellikleri ve giysisi yine heykelimsi yani anıtsal bir havada yansıtılmıştır. Giysi kıvrımları; dağlar, bulutlar vb. gibi figürlerle uyumluluk oluşturmuştur. Aynı zamanda bu figür birçok Avrupa kentinde bulunan İsa heykelleri ile benzeştirilebilir.

Görsel 4. Bedri Rahmi Eyüboğlu, “Hüzün Geldi” şiiri son iki mısra (K: Hüzün geldi başköşeye kuruldu, L: Yoruldu yüreğim yoruldu), YZ tasarımları, Chat GPT 4.0-Dall-E.

Görsel 4.’te ise “Hüzün geldi başköşeye kuruldu” (K) mısrası Görsel 2.’de ki “Ĝ” ile benzer bir şekilde tasarlanmıştır. Mısranın tekrarı bu duruma sebep olmuştur. Fakat sadece iki mısra arasında oturdu ve kuruldu kelimeleri farklılık göstermiştir. Bu durumda da sandalyelerin yönü tasarımda farklılık göstermiştir. Kuruldu daha emin bir biçimde tam ortaya yerleştirilmiş sandalye figürü ile desteklenmiştir. Yoruldu yüreğim yoruldu mısrası ise yine Görsel 3.’teki “H” ile benzer şekilde tasvir edilmiştir. Burada da mısra benzerliği aynı sonuca götürmüştür. Fakat burada eklenen özgür uçan kuş figürü, dolunay, su ve ağaç figürleri farklılık göstermektedir. Burada betimlenen yürek figüründen akan kan benzeri sıvılarda diğer farklılıklar olarak gösterilebilir. YZ'nin bu tasarımda artık sona gelinen bir

nokta olarak özgürleşmesi gereken bir ruh haline atfen, yorulan yüreğe bir çıkış arayışı olarak bir perspektif oluşturduğu söylenebilir.

Sonuç

Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun “Hüzün Geldi” şiirinin çalışıldığı bu araştırma; YZ aracılığı ile yürütülmüştür. Sanatçının şiirinde yer alan sembol ve imgeleri, YZ algoritmalarının sağladığı farklı imkânlarla harmanlayarak, izleyicilere yeni bir sanatsal deneyim sunmak amaçlanmıştır. Böylece yazınsal bir eser, interaktif ve dinamik bir yapıya dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bu sayede her bir izleyici ve okuyucu sanatçının şiirlerinden esinlenen dijital görsellerle etkileşime geçebilir ve bu etkileşim sayesinde şiirlerin anlam derinliğini daha yakından deneyimleyebilirler. Bu durum da, istenilen tema öncesinde YZ'ye detaylı bir şekilde tanıtılarak kültürel hafızanın korunması ve yaşatılmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca bu şekilde araştırma hem edebi bakımdan hem de sanatsal olarak literatüre katkı sağlayabilir. Bu nedenle araştırmanın alandaki boşluğu doldurma adına özgün bir içerik sunduğu düşünülmektedir.

Araştırmadaki görseller bir insan tasarımına oranla daha hızlı bir süreç ile tamamlanmıştır. Fakat insan tasarımı sanat ürünlerinde olduğu gibi YZ programının ortaya koyduğu görsel tasarımlarda da; çıkarımda bulunmak zorlayıcı olabilmektedir. Çünkü şiirin mısraları YZ tarafından derinlik, ifade ve duygusal yoğunluk bakımından kayda değer bir biçimde ele alınmıştır. Bu nedenle “makinelere duyguları ve insani derinliği yoktur” tartışmaları da tasarımlar açısından yeniden değerlendirilebilir.

Araştırma sonuçları ise YZ 'nin kültürel imgeleri simgelere dönüştürme bakımından tamamen olmasada başarılı olduğunu göstermektedir. Özellikle kültürel ipuçlarını yakalama ve buna yönelik figürler ve renkler kullanma konusunda YZ etkileyici tasvirler ortaya koymuştur. Fakat bu göndermeler nicelik bakımından sanatçının yaşamı ve Anadolu tutkusu düşünüldüğünde bazı tasarımlarda zayıf kalmıştır. Ayrıca YZ kendi algoritmaları ile ortamda var olan bilgilerden hareketle Eyüboğlu üzerinden de tasarımlara eklemeler yapmıştır. YZ'nin özellikle meyve, renk ve motifler bakımından sanatçının diğer şiirleri ile de benzerlikler oluşturduğu görülmüştür. Özellikle olumsuz söylemler YZ tarafından soğuk veya nötr renkler ile ele alınmıştır. Ayrıca YZ oluşturduğu görsellerde figür ve nesnelere anıtsal bir yapıda sunmuştur. Özellikle Görsel 3.'te yıldızlı gecede gökyüzünde kayan yıldızla uzana el (J) tasarımı ile Otto Dix'in La Guerre'sinde heykelimsi figürle benzerlik bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca YZ'nin soyut ifadeleri somutlaştırmada etkili sonuçlar oluşturduğu görülmüştür. “Hüzün Geldi” şiirinin bu bağlamda görselleştirilmesi de hem kültürel öğelerin canlandırılması adına hem de YZ'nin bir araç olarak kullanılması bakımından farklı bir perspektif oluşturmuştur. Bu nedenle (tasarlanacak temanın önceden tanıtılması ve promtların detaylı verilmesi özelinde) hem kültürel hem de sanatsal anlamda YZ gelecek adına umut verici bir adım olarak değerlendirilebilir.

Buna benzer çalışmalar, kültürel mirasın (halkın mahsülü olan ve kökleri geçmişe dayanan sanat ve sanatçının) ortaya çıkarılmasında, yaşatılmasında, değerlendirilmesinde ve canlandırılmasında önemli bir rol oynayabilir. Henüz başlangıç olarak, gelişim aşamasında olan ve başarılı sonuçlar oluşturan YZ programlarının gelecekte nasıl bir alt yapı sunacağı merak uyandırıcıdır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Akpınar, A. (2022). Sanat yapıtında gerçek nesneden uzaklaşma sürecinde teknolojinin rolü ve dijital sanat nesnesi. *Art Vision*, 28 (48), 101-109.
- Artut, S. (2019). Yapay zekâ olgusunun güncel sanat çalışmalarındaki açılımları. *İnsan ve İnsan*, 6 (22), 767-783.
- Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aydoğan, E. B. (2008). Sanat eğitiminde bir duayen sanatçı Bedri Rahmi Eyüboğlu ve 10'lar grubu. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 312-326.
- Aydoğan, Y. (2005). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde meyvelerin önemi ve kullanılışı. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), 85-106.
- Bastaban, Ü. (2024). Küreselleşmenin sanat üzerindeki etkisi: Pragmatist bir perspektif. *Beykoz Akademi Dergisi ("Sınırsız: Dünya Yapmak & Ötesi")*, 119-142.
- Başbuğ, Z. (2019). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun iki eserinde bulunan Türk kültürü imgeleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (1), 201-208.
- Bulut, Y. (2023). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun otoportre şiirleri aracılığıyla kendisine ve hayata karşı bakış açısı üzerine bir inceleme. *Selçuk Türkiyat*, (57), 423-444.
- Doğan, B. (2012). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun şiirlerinde halk bilimi unsurları. *Electronic Turkish Studies*, 7 (1), 873-887.
- Erl, A. (2011). *Memory in culture*. (çev.: Sara B. Young), London: Palgrave Macmillan Memory Studies.
- Erol, T. (1984). *Günümüz Türk resminin oluşum sürecinde Bedri Rahmi Eyüboğlu: Yetişme koşulları, sanatçı kişiliği*. İstanbul: Cem Yayın Evi.
- Eyüboğlu, B. R. (2005). *Halk sanatı ve yazmalar. İnsan kokusu-yazılar (1945-1952)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Eyüboğlu, B. R. (2005). *Resme başlarken*. İstanbul: Türkiye İş Bakanlığı Kültür Yayınları.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü (A-N)*. 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hirsch, M. (2012). *The generation of postmemory: Writing and visual culture after the holocaust*. Columbia: Columbia University Press.

- Karaca, N. (2022). Türk çini sanatında uygulanan renk, motif, desen ve kompozisyon özelliklerinin sultan I. Ahmed türbesi duvar çinileri örneğinde incelenmesi. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (1), 209-239.
- Koçay, T. (2022). Heykelde yapay ışık ve hareket: Lumino-kinetik heykel. *Pearson Journal*, 7 (21), 52-66.
- LeCun, Y. et al. (2015). Deep learning. *Nature*, 521(7553), 436-444.
- Liu, X. (2020). Artistic reflection on artificial intelligence digital painting. *Journal of Physics: Conference Series*, 1648 (3), 032125.
- Marcos, A. F. (2007). Digital art: When artistic and cultural muse merges with computer technology. *IEEE computer graphics and applications*, 27 (5), 98-103.
- Mazzone, M.- Elgammal, A. (2019). Art, creativity, and the potential of artificial intelligence. *Arts*, 8 (1), 26.
- Osadcha, K.-Baluta, V. (2021). The influence of modern trends in digital art on the content of training in computer graphics and digital design. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 9 (1), 1-12.
- Özkul, K. (2020). Anadolu Selçuklu dönemi mimari yapılarında turkuaz. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6 (13), 291-318.
- Paul, C. (2003). *Digital art*. London: Thames & Hudson.
- Paul, C. (2015). *Digital art*. 3th ed., London: Thames & Hudson.
- Russell, S. J. - Norvig, P. (2021). *Artificial intelligence: A modern approach*. 4th ed., New Jersey: Pearson.
- Sağlamtimur, Z. Ö. (2010). Dijital sanat. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (3), 217-229.
- Soylu, R.-Köroğlu, D. (2017). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "Âşık Veysel" adlı resminin göstergebilim çözümlemesi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6 (35), 1987-2001.
- Sungurlar, I. (2023). Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun resimlerindeki ve şiirlerindeki renk anlayışı. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 11 (29), 149-164.
- Taylor, E. B. (1958). *The origins of culture and religion in primitive culture*. New York: Harper & Brothers.
- Tegmark, M. (2019). *Yaşam 3.0 yapay zekâ çağında insan olmak*. (çev.: Ekin Can Göksoy). İstanbul: Pegasus Yayınları.
- Traverso, E. (2009). *Geçmiş kullanma kılavuzu: Tarih, bellek, politika*. (çev.: Işık Ergüden) İstanbul: Versus Kitap.
- Topbaş, R. (2022). Türkiye'de dijital sanat, sanatçıları ve eserleri hakkında bir araştırma. *Star Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 3 (5), 170-186.
- Tuğal, S. A. (2018). *Oluşum süreci içinde dijital sanat*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Turani, A. (1984). *Batı anlayışına dönük Türk resim sanatı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Wands, B. (2006). *Dijital çağın sanatı*. (çev.: Osman Akınhay). İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Dizisi.
- Yıldırım, Ö. (2022). Teknoloji ve sanatın dönüşümü: Dijital sanat. *Journal of Arts*, 6 (1), 49-54.

- Negir, Y. E.-Korkmaz, T. (2019). Bedri Rahmi Eyüboğlu ve resim yüzeyi olarak seramik malzeme. *ulakbilge*, 42, 853-866.
- Vargün, Ö. (2023). Teknoloji ve sanatın dönüşümü: Dijital Sanat. *Journal of Arts*, 6 (1), 49-54.
- Yıldırım, M. (2019). Dijital sanat ve kolaj. *EKEV Akademi Dergisi*, 80, 319-338.
- Yusa, I. M. vd. (2022). Reflections on the use of artificial intelligence in works of art. *Journal of Aesthetics, Design, and Art Management*, 2 (2), 152-167.
- Zelan, Z. (2022). Yeni medyanın kültürel bellek aktarım aracı olarak kullanımı: Kültür portalı örneği. *EREN*, 1 (1), 14-31.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Artificial intelligence index report 2024. Stanford University. <https://aiindex.stanford.edu/report/> (Erişim: 12.08.2024)
- URL-2: Liedtke, M. (2024). Google unleashes AI in search, raising hopes for better results and fears about less web traffic. AP. <https://apnews.com/article/google-search-ai-overviews-internet-traffic-ebb6bbde17ed29a5f7b630d9e5e285b> (Erişim: 15.05.2024)
- URL-3: TDK. (2024). *Güncel Türkçe sözlük*. TDK. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 15.07.2024)
- URL-4: Thomson-Jones, K.-Moser, S. (2015). The philosophy of digital art. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/digital-art/> (Erişim: 15.07.2024)
- URL-5: Tripathi, S. A. (2023). The subsets of artificial intelligence. Scaler Topics. <https://www.scaler.com/topics/artificial-intelligence-tutorial/subsets-of-ai/> (Erişim: 07.06.2024)
- URL-6: Yıldırım, H. (2024). Gestalt terapi-boş sandalye tekniği. <https://www.lalpsikoloji.com/post/gestalt-terapi-bo%C5%9F-sandalye-tekni%C4%9Fi> (Erişim: 18.08.2024)

Extended Summary

Artificial intelligence (AI) can be expressed as a high-level development in terms of digital design among today's digital art themes. By Tegmark (2019: 60): AI, expressed as "non-biological intelligence" by Tegmark (2019: 60), covers all the software used for digital art production processes. For this reason, artistic designs produced through AI also attract attention. In this context, advanced technologies such as AI can play a critical role in the processes of revitalizing and visualizing cultural memory. AI has many dimensions such as visual, auditory, linguistic and video creation. In this context, AI can take artistic expressions to much different dimensions. AI algorithms can also transform the images contained in poems into symbols. These visuals, which we can call digital canvases, can assume the role of cultural transmission in the transition from traditional art to digital art.

In this research, the world full of rich symbols and images in Bedri Rahmi Eyüboğlu's poem "Hüzün Geldi" was visualized through AI and tried to be transformed into different works of art reflecting the spirit of Anatolia. The powerful visual descriptions in the artist's poems can create vivid pictures in the reader's mind while at the same time keeping the cultural memory alive. This study aims to offer a new artistic experience to the audience by blending the symbols and images in Eyüboğlu's poems with the extraordinary possibilities provided by AI algorithms. When the depth of Eyüboğlu's works meets the analytical and original effect of artificial intelligence, the resulting visuals can convey the emotional and cultural dimensions

of the poems to a wider audience. The use of digital art in this context is of great importance for the preservation and transmission of cultural heritage to the future. Audiences can interact with digital visuals inspired by Bedri Rahmi Eyüboğlu's poems, and through this interaction, they can experience the depth of meaning of the poems more closely. This means that cultural memory is not only preserved but also actively kept alive. Discussing the process of visualizing Eyüboğlu's works through artificial intelligence aims to provide a perspective on how cultural memory can be enriched through digital art.

The concept of memory, which comes from the root "Bel" (Gülensoy, 2011: 130), which is expressed as a sign (Zelan, 2022: 17). This is because memory, as a recording center, contributes to the act of remembering. For this reason, the relationship between cultural memory and the mind, and between minds and cultural memory, continues from generation to generation. When it comes to the memory of societies or nations, culture comes to mind first. Culture is defined as "a whole that encompasses habits and skills such as morals, beliefs, knowledge, art, and traditions" (Taylor, 1958: 269). Therefore, cultural memory is social and public. Individual memory is subjective.

In this context, the development of digital technology has created very different processes for artistic expression. It has enabled artists to create new forms, styles and effects that have not been experienced before. This interaction of art and technology has supported the exhibition of digital art, interactive installations such as 3D, and applications such as virtual reality (Paul, 2015). For this reason, the artist may not feel obliged to emulate the traditional on a contemporary ground; he can also create an economic and productive space of originality based on existing technological possibilities. AI tools, also referred to as thinking machines, are exciting in terms of all these features and the impact they will have in the future (Russell & Norvig, 2021). The 2024 AI index report by Stanford University Human-Centered Artificial Intelligence (HAI) reveals the global effects of this excitement and uneasiness. In the report, while AI investments have almost "quintupled to \$25.2 billion" since 2022, it is seen that people globally are "more aware of the implications of the potential of AI and at the same time there is a sense of unease" (URL-1: 5-6).

However, despite the uneasiness, the use of AI applications is rapidly expanding. For example, in May 2024, Google launched a search engine designed to replace web links in response generation processes with an AI-enabled response system (Liedtke, 2024). Subsets of AI (machine learning, deep learning, neural networks, computer vision and natural language processing) (URL-5) have played a crucial role in the recent success of AI technologies. Machine learning in particular involves the use of algorithms and statistical models to enable machines to improve their performance on tasks through experience. This approach has supported breakthroughs in areas such as image and speech recognition, natural language processing and autonomous systems. For example, deep learning algorithms have contributed to applications ranging from virtual assistants to autonomous vehicles, demonstrating the practical utility of AI in society (LeCun et al., 2015).

Case design, one of the qualitative research designs, was used in the study. Research data were analyzed by document analysis. Bedri Rahmi Eyüboğlu's poem "Hüzün Geldi" was preferred as a sample. Reporting principles, which are important in qualitative research, were considered in detail both ethically and in order to ensure reliability.

This research, in which Bedri Rahmi Eyüboğlu's poem "Hüzün Geldi" was studied, was conducted through AI. By blending the symbols and images in the artist's poem with different possibilities provided by AI algorithms, it is aimed to offer a new artistic experience to the audience. Thus, a literary work was tried to be transformed into an interactive and dynamic structure. In this way, each viewer and reader can interact with digital visuals inspired by the artist's poems and through this interaction, they can experience the depth of meaning of the poems more closely. This may contribute to the preservation and perpetuation of cultural memory. In addition, this research can contribute to the literature both in literary and artistic terms. It can be said that the research offers an original content to fill the gap in the field.

The visuals in the research were completed in a faster process than a human design. However, as in human design art products, it was challenging to make sense of, interpret and infer the visual designs created by the AI program. Because the verses of the poem were handled by AI

in a remarkable way in terms of depth, expression and emotional intensity. For this reason, the arguments that “machines do not have emotions and human depth” can also be re-evaluated in terms of designs.

The research results show that AI is successful in transforming cultural images into symbols. Especially in capturing cultural clues and using figures and colors for this purpose, AI has produced impressive depictions. In addition, AI made additions to the designs through Eyüboğlu based on the information available in the environment with its own algorithms. It was observed that AI created similarities with other poems of the artist, especially in terms of fruits, colors and motifs. Especially negative discourses were handled by YZ with cold or neutral colors. In addition, YZ presented figures and objects in a monumental structure in the visuals he created. Especially the similarity between the design of the hand (J) reaching out to the shooting star in the sky on the starry night in Image 3 and the sculptural figure in Otto Dix's La Guerre can be associated with this situation. Therefore, both culturally and artistically, AI can be considered as a promising step for the future.

Studies like these can play an important role in revealing, sustaining, evaluating and revitalizing the cultural heritage; the art and artist that is the product of the people and rooted in the past. It is intriguing to see what kind of infrastructure the AI programs, which are still in their infancy, in the development stage and have produced successful results, will offer in the future.

“İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.